

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VOSITASIDA AUDITORIYADAN TASHQARI MASHG‘ULOTLARDA NOTIQLIK MAHORATINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI

Ismoilov Usmonjon Baxramjon o‘g‘li
Andijon davlat pedagogika instituti
Pedagogika va psixologiya kafedrası o‘qituvchisi
usmonjon9994@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19425860>

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy raqamli texnologiyalar vositasida auditoriyadan tashqari mashg‘ulotlarda talabalar notiqlik mahoratini rivojlantirishning didaktik va metodik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Maqolada ta’limda Prezi, Padlet, Canva, Zoom, CapCut, Telegram, YouTube va boshqa raqamli vositalardan foydalanish orqali notiqlikni rivojlantirish mexanizmlari ochib beriladi. Shu bilan birga, ularni amaliyotga joriy etish strategiyalari, o‘qituvchi va talabalar o‘rtasidagi kommunikatsiyani kuchaytirish yo‘llari, hamda raqamli baholash tizimlarining afzalliklari ham yoritiladi.

Kalit so‘zlar: notiqlik mahorati, raqamli texnologiyalar, auditoriyadan tashqari mashg‘ulot, kommunikativ kompetensiya, raqamli baholash, ta’lim samaradorligi

Annotation: This article analyzes the didactic and methodological potential of developing students' oratory skills through extracurricular activities using modern digital technologies. The paper explores mechanisms for enhancing rhetorical competence through tools such as Prezi, Padlet, Canva, Zoom, CapCut, Telegram, and YouTube. It also discusses strategies for practical implementation, ways to strengthen teacher-student communication, and the advantages of digital assessment systems.

Key words: oratory skills, digital technologies, extracurricular activities, communicative competence, digital assessment, educational effectiveness

Аннотация: В статье рассматриваются дидактические и методические возможности развития ораторских навыков студентов посредством внеаудиторных занятий с использованием современных цифровых технологий. В работе представлены механизмы развития ораторского мастерства через использование таких инструментов, как Prezi, Padlet, Canva, Zoom, CapCut, Telegram и YouTube. Также освещены стратегии внедрения в практику, усиления коммуникации между преподавателем и студентами, а также преимущества цифровых систем оценки.

Ключевые слова: ораторское мастерство, цифровые технологии, внеаудиторные занятия, коммуникативная компетентность, цифровая оценка, эффективность обучения

Kirish. Bugungi raqamli transformatsiya jarayoni jamiyat hayotining barcha jabhalarida, xususan, ta’lim tizimida tub o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Oliy ta’limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, multimedia vositalari va raqamli didaktik resurslarning keng joriy etilishi nafaqat bilim olish jarayonini soddalashtirmoqda, balki o‘quvchilarning nutqiy faolligi, muloqot madaniyati va notiqlik kompetensiyalarini shakllantirishda ham yangicha metodik imkoniyatlar ochmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida aynan zamonaviy texnologiyalardan foydalanib ta’lim sifatini oshirish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan bo‘lib, bu esa o‘qituvchilar va pedagog olimlar zimmasiga yangicha yondashuvlar ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish mas’uliyatini yuklamoqda[1].

Ta’lim psixologiyasida tan olingan asosiy yondashuvlardan biri bu -bilimlarni faollik va motivatsiya bilan o’zlashtirishda multimodal vositalardan foydalanishdir. Bugungi kunda talabalarning og’zaki nutqini rivojlantirishda an’anaviy auditoriya mashg’ulotlaridan tashqari, raqamli platformalarda tashkil etiladigan mashg’ulotlar, masalan, onlayn debatlar, virtual ma’ruzalar, video-chiqishlar tahlili, sun’iy intellekt orqali qayta aloqa olish, ijtimoiy tarmoqlarda chiqish tayyorlash va tahlil qilish kabilar muhim vositaga aylanmoqda. Bu esa, o’z navbatida, o’quvchilarning muloqotga kirishish qobiliyatini, ritorik strategiyalarni o’rganishini, fikrni lo’nda bayon qilish madaniyatini shakllantirishda sezilarli samara beradi.

Xalqaro tajribalarda ham notiqlikni raqamli vositalar orqali rivojlantirishga katta e’tibor qaratilmoqda. Jumladan, Yaponiya, Singapur, Estoniya kabi davlatlar ta’lim tizimida raqamli ritorika loyihalari orqali o’quvchilarni yoshligidan muloqotga kirishish, auditoriya oldida chiqish qilish, onlayn nutq shakllantirishga o’rgatish bo’yicha maxsus dasturlar joriy etilgan. Bu esa bizning sharoitda ham zamonaviy raqamli texnologiyalarni nafaqat yordamchi, balki asosiy didaktik vosita sifatida qarash zarurligini ko’rsatadi.

Asosiy qism. Zamonaviy ta’lim taraqqiyoti raqamli transformatsiya bilan chambarchas bog’langan bo’lib, yangi texnologiyalarning ta’lim jarayoniga kirib kelishi nafaqat bilim berish shakllarini, balki o’qituvchi va talaba o’rtasidagi kommunikativ jarayonning butun strukturasi ham qayta ko’rib chiqishni taqozo etmoqda. Raqamli vositalarning kundalik hayotda, xususan, yoshlar orasida keng qo’llanilishi o’quv jarayonini ham shu muhitga moslashtirish zarurligini ko’rsatmoqda. Pedagogik jarayonda raqamli vositalar faqatgina texnik qulaylik emas, balki didaktik ahamiyatga ega bo’lgan metodik vosita sifatida qaralishi kerak. Chunki zamonaviy ta’limning mohiyati talabani faolligini oshirish, uning mustaqil fikrlashini shakllantirish, nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish kabi vazifalarni o’z ichiga oladi. Notiqlik mahorati esa bu jarayonlarning markazida turuvchi asosiy kommunikativ ko’nikma sifatida talqin etiladi.

Raqamli texnologiyalar vositasida tashkil etilgan ta’limiy faoliyatlar, jumladan, auditoriyadan tashqari mashg’ulotlar talabani qiziqishini oshiradi, o’z fikrini multimodal shakllarda ifodalash, ovoz, tasvir, grafik, animatsiya va raqamli muloqot muhitida nutqiy chiqishlar qilish imkonini yaratadi. Masalan, Prezi, Mentimeter, Padlet, Kahoot, Canva, CapCut, Telegram-botlar yoki Zoom kabi platformalarda tayyorlangan chiqishlar talabani ritorik salohiyati bilan birga, raqamli savodxonligini, kreativ fikrlashini, ma’lumotni qayta ishlash va strukturalash ko’nikmalarini ham rivojlantiradi. Ta’lim jarayonida bunday multimediyaviy vositalar notiqlik mahoratining asosiy komponentlari-lo’ndalik, ishonarlilik, auditoriya bilan muloqot, intonatsiya, tana tili va ta’sirchanlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu sababli ham zamonaviy pedagogik adabiyotlarda raqamli kommunikatsiya vositalari notiqlikni rivojlantiruvchi yangi pedagogik imkoniyat sifatida alohida baholanmoqda.

Notiqlik mahoratining rivojlanish mexanizmlarini tadqiq etgan mahalliy va xorijiy mualliflarning ta’kidlashicha, talaba nutqi ko’proq amaliy mashg’ulotlar, muloqot jarayoni, guruh oldida chiqish, bahs-munozara, taqdimot, video-pitch yoki podkast tayyorlash davomida shakllanadi. Raqamli texnologiyalar aynan shu jarayonlarni tezlashtiradi va kengaytiradi: talaba xohlagan vaqtda o’z nutqini takror tinglashi, tahlil qilishi, o’qituvchidan yoki sun’iy intellektdan teskari aloqa olishi, nutqidagi fonetik, grammatik yoki mantiqiy kamchiliklarni ko’ra olishi mumkin. Bunday yondashuv notiqlikni faqat auditoriyada emas, balki uzluksiz o’rganiladigan amaliy kompetensiyaga aylantiradi.

Raqamli vositalarning notiqlik mahoratini rivojlantirishdagi o’rni M. Toshboyeva tomonidan ishlab chiqilgan “Nutq madaniyati” konsepsiyasida ham qayd etilgan bo’lib, unda zamonaviy muloqot muhiti nutq madaniyatining mazmunini kengaytirishi, muloqotning yangi shakllari -

video-nutq, online taqdimot, podkast, vlog kabi janrlarni yaratishi aytiladi. Mazkur jarayonlar talabalarda nafaqat adabiy nutq, balki texnik va vizual nutq madaniyatini ham shakllantiradi[4].

Raqamli didaktikani raqamli vositalarning notiqlikka ta’siri quyidagi jihatlar bilan izohlanadi: vizual xotiraning faol ishlashi, kontentni tez tahlil qilish, auditoriya e’tiborini jalb qilish strategiyalarini raqamli muhitda o’rganish, real vaqt rejimida interaktiv fikr almashish va talaba nutqini video orqali baholash imkoniyati. Bularning barchasi ta’lim jarayonida notiqlikni o’rgatishning samaradorligini sezilarli oshiradi. Shuningdek, raqamli kommunikatsiya vositalari yordamida tashkil etilgan auditoriyadan tashqari mashg’ulotlar talabalarda “raqamli ritorika” tushunchasini shakllantiradi. Bu tushuncha -nutqni faqat matn sifatida emas, balki raqamli obrazlar, grafiklar, vizual belgilar, ovoz, animatsiya va auditoriya bilan raqamli o’zaro aloqada shakllantirish degan ma’noni anglatadi. Shu bois, bugungi ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalar yordamida notiqlik mahoratini rivojlantirish pedagogik nuqtai nazardan nafaqat zamonaviy, balki zaruriy yondashuv sifatida e’tirof etilmoqda.

Umuman olganda, raqamli texnologiyalar notiqlik mahoratini rivojlantirishda quyidagi vazifalarni bajaradi:

- talabani nutqiy faolligini oshiradi;
- multimediyaviy ifoda shakllarini qo’llash imkonini yaratadi;
- o’z-o’zini tahlil qilish va baholash ko’nikmasini shakllantiradi;
- nutq psixologiyasini rivojlantiradi;
- auditoriya bilan ishlashda yangi usullarni o’rgatadi;
- pedagog uchun teskari aloqani tez va aniq tashkil qilish imkonini beradi.

Shu jihatdan qaralganda, raqamli texnologiyalar notiqlikni shakllantirish pedagogikasida yangi bosqichni boshlab bermoqda.

Ayniqsa, “virtual muhiti”ning o’ziga xos imkoniyatlari notiqlik mashg’ulotlarini kengaytiradi. Talaba ilgari faqat auditoriyada amalga oshirgan chiqish ishini endi Zoom yoki YouTube orqali amalga oshiradi, chiqishini to’lqinlantirish, mikrofon va kamera orqali auditoriya bilan vizual muloqotga kiradi va chiqishining videoqaratini oladi[5]. Bunday jarayonlarda talabani nutqga tayyorgarligi, o’z auditoriyasi oldida kiyimi, tashqi ko’rinishi, fon va texnik jihatlari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, Telegram yoki padlet platformalarida guruh ichida nutq bo’yicha mikro-challenge’lar tashkil etilishi, talabalarning video-nutqini yuklash, o’zaro baham ko’rish va do’stlaridan teskari aloqa olish imkonini beradi -bu esa nutqiy kompetensiyalarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Masalan, talaba o’z nutqini audio- yoki video-formatda yozib, keyin uni tahlil qilishi va kerak bo’lganda qayta ishlashi mumkin. Bu jarayon “replay-refine” printsipiga asoslangan bo’lib, nutq shakllanishida iterativ jarayonni yaratadi[6]. Bu bilan talaba oddiy auditoriya mashg’ulotlaridan ko’ra tezroq, ko’proq tajribaga ega bo’ladi. Shuningdek, raqamli platformalar real vaqtli vaqtda muloqot qilmasligi mumkinligi sababli talaba o’zicha tayyorgarlikdan o’tib, chiqishini mukammallashtirishi mumkin -bu esa uning xavotirini kamaytiradi va o’ziga bo’lgan ishonchini oshiradi.

Onlayn formatda tashkil etilgan notiqlik mashg’ulotlari ham o’ziga xos keltirib chiqaradigan sharoitlarni talab qiladi: texnik jihozlar, internet aloqasi, ovoz-kamera sifatlari, sharoitga mos fon tanlashi, vaqtni boshqarish va tinglovchilar bilan virtual interaktivlik o’rnatish kabi. Shu o’rinda o’qituvchi metodik jihatdan talabalarga raqamli chiqishlarini tayyorlash bo’yicha ko’rsatma berishi, kerakli platformalarni tanlashi va texnik jihatdan qo’llab-quvvatlashi zarur. Masalan, Zoom vebinarida nutq qilishdan oldin kamerani sozlash, mikrofon sinovidan o’tish, chiqish matnini vizual qism bilan uyg’unlashtirish, analitik sahifa tayyorlash bo’yicha tayyorgarlik talab etiladi.

Shuningdek, ta’limiy samaradorlikni ta’minlovchi muhim omil -bu metodik qurollarning tanlanishidir. Raqamli vositalar orasida ayniqsa Canva (vizual taqdimotlar), Padlet (fikrlar devori),

Mentimeter (real vaqtli interaktiv savollar), Loom yoki OBS Studio (ekranli chiqishlar tayyorlash), Google Jamboard (onlayn doska), ChatGPT va Copilot kabi AI vositalar (strukturaviy tahlil va teskari aloqa), Screencastify (video ta’lim) keng qo’llanilishi mumkin. Bular orqali talabalar o’z chiqishlarini nafaqat tayyorlaydi, balki tahlil qiladi, o’zgartiradi va mukammallashtiradi. Har bir topshiriqga alohida baholash mezonlari, refleksiya formasi va mulohaza maydoni yaratiladi. Bu esa talabani shaxsiy o’sishini monitoring qilishda va o’zini baholash kompetensiyasini rivojlantirishda samarali bo’ladi[7].

Raqamli mashg’ulotlarni amaliyotga joriy etishda yana bir muhim omil -bu ularni me’yorlashtirish va tizimlashtirishdir. Raqamli notiqlik mashg’ulotlari faqat “bir martalik loyiha” sifatida emas, balki bosqichli, tizimli va reflektiv yondashuv asosida amalga oshirilishi zarur. Har bir talabani chiqishi oldidan “tayyorgarlik -sinov -chiqish -teskari aloqa -o’zgarish” zanjiri asosida ishlab chiqilgan dastur bo’yicha monitoring o’rnatiladi. Shuningdek, baholashda an’anaviy reytingdan tashqari, “raqamli rubrika”, “peer feedback” (o’zaro baholash), “video comment” (video tahlil) kabi shakllar tatbiq etiladi. Bu nafaqat o’qituvchining ob’ektiv bahosini, balki o’quvchining o’ziga nisbatan tanqidiy yondashuvini kuchaytiradi. Ta’lim samaradorligini oshirish yo’llaridan yana biri -mentorlik asosidagi raqamli muloqotdir. Har bir talaba o’z chiqishini tayyorlashda mentor-o’qituvchidan video-izoh, tavsiya, sharh olishi mumkin. Bu esa talabani notiqlikdagi kamchiliklarini tez aniqlash, yechim topish, mashq qilish va takroriy chiqish orqali o’sish trayektoriyasini yaratadi. Bunday yondashuvlar, ayniqsa, kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda katta ahamiyat kasb etadi.

Xulosa: Raqamli texnologiyalar zamonaviy ta’limning ajralmas va strategik komponentiga aylanib, ayniqsa auditoriyadan tashqari faoliyatlarda notiqlik mahoratini rivojlantirish borasida keng imkoniyatlar eshigini ochmoqda. Raqamli vositalar yordamida tashkil etilgan chiqishlar, video-pitchlar, virtual bahslar, multimediyaviy taqdimotlar, onlayn mentorlik, teskari aloqa va sun’iy intellekt orqali baholash kabi metodlar natijasida o’quvchi o’zini real hayotdagi muloqot sharoitlariga moslashtira oladi. Bu esa notiqlikni faqat nazariy bilim emas, balki amaliy, tahliliy va reflektiv faoliyatga aylantirish imkonini beradi.

Mazkur o’zgarishlarning samaradorligi esa bevosita o’qituvchining texnologik va metodik tayyorgarligiga, ya’ni raqamli pedagogik kompetensiyalar darajasiga bog’liq. Chunki raqamli texnologiyalar -bu vosita; unga jon kiritadigan, uni didaktik jarayonga uyg’unlashtiradigan -bu pedagogning o’zi. Shu bois, o’qituvchilar raqamli vositalardan foydalanishni nafaqat texnik ko’nikma, balki metodik strategiya sifatida qabul qilishlari, ularni o’quvchilar psixologiyasiga moslashtira olishlari, va eng muhimi, kommunikativ kompetensiyani shakllantiruvchi asosiy vosita sifatida baholashlari zarur. Shuningdek, talabalarda faqatgina nutqiy salohiyat emas, balki raqamli madaniyat, o’z-o’zini tahlil qilish, ko’rgazmali fikr bildirish, vizual va audio vositalar orqali muloqot yuritish, teskari aloqa orqali o’zini takomillashtirish, vaqtni boshqarish, jamoada ishlash, va eng muhimi, shaxsiy mas’uliyat hislarini shakllantirish imkoniyati kengayadi. Ayniqsa, global raqamli kommunikatsiya muhitida faol shaxs sifatida ishtirok eta oladigan, o’z fikrini ochiq, asosli va madaniyatli tarzda ifoda eta oladigan zamonaviy mutaxassisni tarbiyalashda bu yondashuvlarning ahamiyati beqiyosdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “Yangi O’zbekistonning 2022–2026-yillarga mo’ljallangan taraqqiyot strategiyasi to’g’risida”gi PF-60-sonli Farmoni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 29.01.2022-y. 06/22/60/008-son. <https://lex.uz/docs/5841063>

2. Toshboyeva M.X. Nutq madaniyati va notiqlik asoslari. -Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020. -212 b. (88–89-betlar).
3. Baxtiyorjonova M. The importance of multimedia in teaching speaking to young learners. -(Metodik qo‘llanma shaklida), ... 2025. (23-26-betlar)
4. Mamarajabov M.E. Technologies of digital didactics. - 2022. (112-115-betlar)
5. Madrahimov A.T., Qodirov T.T. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasida innovatsion darslarni tashkil etish metodikasi. -Toshkent: O‘zbekiston pedagogik innovatsiyalar markazi, 2021. -175 b. (103-bet).